

нікації, супроводжуються зниженням когнітивного, афективного та вольового розвитку.

Комплекс особливостей мовленнєвого, афективно-вольового і когнітивного розвитку помітно перешкоджає організації соціальної поведінки дитини із загальним недорозвиненням мовлення заважає контактам із оточуючи дітьми. Дитина в умовах обмеженого мовленнєвого розвитку випробовує значні труднощі у встановленні смислових зв'язків між подіями, тому соціальний зміст основних його видів діяльності пригнічується предметним планом, доступним для безпосереднього сприймання [5, с. 53].

На сьогоднішні чимало робіт присвячено корекції та виправленню мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Проблеми ж, що стосуються соціалізації таких дітей зустрічаються досить рідко і як правило, або поверхнево, або недостатньо розроблені.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, вищесказане вимагає розв'язання суперечності між нагальними потребами соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення і недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу.

Проте, слід визнати, що незважаючи на актуальність проблематики соціалізації з позиції сучасної педагогіки і досить широке коло науковців, що займаються дослідженням соціалізації, багато її аспектів залишаються малодослідженими, зокрема особливості соціалізації дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення в умовах дошкільного навчального закладу, що становить перспективу подальших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виготський Л. С. Мислення і мова / Л. С. Виготський. – Изд. 5, испр. – М. : Лабіринт, 1999. – 352 с.
2. Основи логопедии з практикумом по звукомовленню: Учеб. посібник для студ. середовищ. пед. учеб. закладів / Т. В. Волосовец, Н. В. Горіна, Н. І. Зверева та інших. Під ред. Т. В. Волосовец. – М. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 200 с.

3. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія / І. П. Рогальська. – Київ: Міленіум, 2008. – 400 с.
4. Філічева Т. Б. Підготовка до школи дітей із загальним недорозвиненням мовлення в умовах спеціального дитячого саду / Т. Б. Філічева, Г. В. Чиркина – М. : Альфа, 1994. – 103 с.
5. Шацкая О. О. Формирование соціального поведения у детей 5-6 лет с общим недоразвитием речи в процессе коррекционно – логопедической работы: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 – коррекционная педагогика / Московский педагогический государственный университет / О. О. Шацкая. – Москва, 2003. – 192 с.

УДК 37.013.42 – 376.4 – 373.5

В. В. Кобильченко

доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут спеціальної педагогіки
Національної академії
педагогічних наук України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розглядаються концептуальні засади психологічного супроводу особистісного розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

В статье рассматриваются концептуальные основы психологического сопровождения личностного развития детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями.

The article deals with the conceptual foundations of psychological support of the personal development of children of preschool age with special educational needs.

Ключові слова: фактори, розвиток, відхилення в розвитку, депривація, фрустрація, психологічний супровід.

Ключевые слова: факторы, развитие, отклонения в развитии, депривация, фрустрация, психологическое сопровождение.

Keywords: factors, development, developmental disorders, deprivation, frustration, psychological support.

Постановка проблеми. Разом з формуванням гуманістичної спрямованості спеціальної освіти та її реформування останнім часом широке поширення отримала ідея психологічного супроводу розвитку дітей з особливими потребами. Однак, відносно нетривалий термін існування в системі спеціальної освіти даної моделі діяльності психолога та її широке розповсюдження в різних навчальних закладах актуалізують потребу у визначенні концептуальних засад психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх монографіях щодо становлення та розвитку особистості дитини в дошкільному віці ми зазначали, що розвиток особистості дошкільників з особливими потребами потребує кваліфікованого психологічного супроводу, позаяк відбувається під тиском несприятливих біологічних, соціальних та психологічних факторів [2–3].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні концептуальних засад психологічного супроводу особистісного розвитку дошкільників з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що розвиток кожної дитини неодмінно пов'язаний як зі спадковими (вродженими) факторами, так і з впливом середовища. З погляду Л. Виготського [1], існують два плани розвитку – біологічний (природний) і соціальний (культурний), які являють собою ніби «єдиний сплав». Відповідно, «вростання» дитини в цивілізацію поєднується із процесами її органічного дозрівання. Але хоча природний і культурний розвиток поєднуються, вони не зміщуються, і особлива роль у формуванні вищих психічних функцій й особистості належить культурному розвитку. Це загальна закономірність розвитку в онтогенезі, вона зберігає свою силу як в умовах здоров'я, так і в умовах хвороби, у тому числі «хвороби розвитку», – дизонтогенезу.

У процесі розвитку дитини змінюється ієрархія між первинними й вторинними, біологічними й соціально обумовленими порушеннями. На початкових етапах основною перешкодою до

навчання й виховання є органічний дефект (вторинне недорозвинення спрямоване «знизу нагору»). У випадку несвоечасно початої корекційної роботи або в разі її відсутності, вторинні відхилення, а також неадекватні особистісної установки, викликані невдачами в різних видах діяльності, нерідко починають займати провідне місце у формуванні негативного ставлення до себе, соціального оточення й основних видів діяльності. Поширюючись на усе більш широке коло психологічних проблем, вторинне недорозвинення починає впливати на елементарні психічні функції, тобто напрямком патогенного впливу починає йти «зверху вниз».

Відповідно, атиповий розвиток характеризують властивості, обумовлені різного роду факторами, серед яких необхідно, насамперед, вичленувати первинні (біологічні й соціальні) і вторинні – психологічні фактори. Проаналізуємо їх більш детально.

Несприятливий вплив біологічних факторів полягає у тім, що вроджені та набуті порушення, наприклад, порушення зору (захворювання сітківки, зорового нерву, ураження зорових зон мозку тощо) є тими первинними дефектами, які в свою чергу викликають вторинні функціональні відхилення (зниження гостроти зору, звуження або випадіння частин поля зору, порушення відчуття світла і кольору), що в подальшому негативно впливає на розвиток ряду психічних процесів (відчуття, сприймання, уявлення й т.п.).

Через зоровий дефект та його безпосередні наслідки у подальшому страждають вже вищі психічні функції, які надбудовуються над елементарними. Тобто, виникає довгий ланцюг відхилень у психічному розвитку дитини, в якому один функціональний дефект (наприклад, зниження гостроти зору) тягне за собою інший (відхилення в процесі зорового сприймання). Крім цього, первинний дефект виявляє себе не лише у порушенні візуального сприймання, перцептивної сфери в цілому, а й соціальної перцепції зокрема, редукованості або викривленні уявлень і Я-образів, дефіциті сенсорного досвіду тощо.

До несприятливих соціальних факторів ми передусім відносимо дефекти первинної та вторинної соціалізації. Дошкільний вік, як черговий етап онтогенезу, є настільки значущим для формування особистісного благополуччя дитини, що охопити усі можливі негативні соціальні чинники надзвичайно складно. Проте, оскільки такі фактори існують, спробуємо їх проаналізувати.

Спочатку зупинимось на сімейних факторах ризику. Функція первинної соціалізації обумовлена тим, що родина є першою й головною соціальною групою, яка активно впливає на формування особистості дитини дошкільного віку. Будучи одним із важливих факторів соціального впливу, родина впливає в цілому на фізичний, психічний і соціальний розвиток дитини.

Первинна соціалізація у формуванні особистості відіграє особливо важливу роль, коли дитина ще несвідомо засвоює зразки й манеру поведінки, типові реакції старших на ті або інші проблеми. Дефекти первинної соціалізації в родині можуть мати принципове значення в першу чергу тому, що дитина ще не засвоїла інших (позитивних) зразків соціальної поведінки, вона повністю залежить від старших і зовсім беззахисна перед ними.

Отже, родина – головна ланка того причинного ланцюжка, що зумовлює виникнення асоціальної поведінки та соціальну дезадаптацію дитини. Наслідком цього можуть бути порушення психічного й психологічного здоров'я, порушення в афективній, потребній та поведінковій сферах.

Для багатьох сучасних сімей характерною є ситуація, коли дитина – «кумир сім'ї», тобто дитячі потреби ставляться над усе. Наслідком сімейної взаємодії такого типу стає порушення емоційної децентрації – одного, із найбільш важливих новоутворень дошкільного віку. Дитина, в якій несформована емоційна децентрація не може сприймати й враховувати у своїй поведінці бажання та інтереси інших людей, вона сприймає світ тільки з позицій власних бажань та інтересів, не вміє спілкуватись з однолітками, не розуміє вимог дорослих, важко адаптується в колективі.

Інший фактор ризику – неповна сім'я або конфлікти між членами родини. У деяких дітей внаслідок сімейних конфліктів виникають характерні зміни у поведінці: покірність, боязливість, схильність до депресивних настроїв тощо.

Ще одним фактором ризику є «батьківське програмування», тобто нав'язування дитині власного світобачення, власних цінностей, стилю й програми життя. Негативним наслідком цього є формування конформної особистості, яка позбавлена самостійності у виборі власних шляхів, що призводить в кінцевому результаті до невпевненості в собі, зростання тривожності.

Дефекти вторинної соціалізації пов'язані із дошкільним навчальним закладом. Найважливішу роль у тому, якою виросте людина, яким чином відбудеться її становлення відіграють люди, у безпосередній взаємодії з якими протікає її життя. Їх прийнято називати агентами соціалізації. За своєю роллю в соціалізації агенти розрізняються залежно від того, наскільки вони значущі для дитини, як будується взаємодія з ними, у якому напрямку і яких засобах вони роблять свій вплив.

Перша зустріч дитини з чужим значущим іншим багато в чому визначає подальшу взаємодію дитини з порушеним зором з усіма значущими дорослими. Інколи пересічний вихователь не здатен правильно сприйняти і відреагувати на окремі звернення дітей. Ефект від цього може виявитись різним. Це може або стимулювати активність і самостійність дитини, сприяти позбавленню її від егоцентризму, або може стати причиною фрустрації потреби у безпеці, зумовлювати виникнення й зростання особистісної тривожності тощо.

У дошкільному навчальному закладі дорослі подекуди пред'являють до дитини надмірні вимоги, які суперечать віковим та індивідуальним можливостям дитини, що порушує її емоційний комфорт та самопочуття, гальмує формування її особистості.

Крім того, в дитини може виникнути серйозний внутрішній конфлікт як результат інтеріоризації зовнішніх конфліктів з однолітками. Складні ситуації дозволяють дитині накопичити досвід

боротьби, стимулюють її активність, сприяють її особистісному розвитку. Однак це відбувається тільки тоді, коли ступінь труднощів є посилюючим для дитини, відповідає її можливостям переживання стресу без негативних наслідків для психологічного здоров'я.

Таким чином, нерідко дошкільний навчальний заклад як інститут соціалізації не в повній мірі виконує свої функції. В такому разі, умови дитячого закладу призводять до стресів та фрустрації основних потреб дитини, до соціально-психологічної дезадаптації тощо.

Отже, можна ствердно говорити, що особистісний розвиток дошкільників з особливими потребами відбувається в умовах поліфакторної депривації (сенсорної й соціальної), які призводять до дефіциту особистісного досвіду (сенсорного та соціального), появи певних негативних психологічних факторів, які у свою чергу також детермінують цей розвиток.

До психологічних факторів, які відіграють певну негативну роль у формуванні особистості дитини з особливими потребами, слід насамперед віднести: фрустрацію актуальних і базових потреб, механізм ідентифікації, інфантильні установки, тривожність, психологічні захисти, дезадаптацію тощо.

Найбільш часто соціальна дезадаптація проявляє себе у депресивній симптоматиці, реальних та ірреальних страхах; труднощах у стосунках з дорослими (батьками та вихователями); труднощах у взаєминах з однолітками.

Емоційне неблагополуччя дитини, проявляючись у сфері її стосунків з іншими людьми й у світі власних переживань, зумовлює такі види порушень: невірноваженість, швидку збудливість, що проявляються в голосному плачі, вибухах гніву, глибокій образі тощо; «легку загальмованість», уникання спілкування; агресивність у взаємодії з ровесниками; тривожність, що проявляється у переживанні різноманітних страхів.

Необхідно допомогти дитині ще в дошкільному віці знайти сили в собі самій, навчити її опиратись зовнішнім негативним впливам (стресам, конфліктам тощо) і водночас ефективно взаємодіяти із соціальним довкіллям

Дитина з в цьому віці часто ще безпорадна і беззахисна, але мудрість дорослих дає їй цей захист, оскільки саме дорослі, які оточують дитину з особливими потребами, здатні створити сприятливі умови для її повноцінного особистісного розвитку.

Саме тому діти-дошкільники з особливими потребами потребують кваліфікованого психологічного супроводу, спрямованого на профілактику та подолання проблем особистісного розвитку.

Як окрема модель психологічної роботи супровід – це система професійної діяльності практичного психолога, що спрямована перш за все на створення «перехідного простору» (безпечних умов, за яких стає можливим активний розвиток особистості, подолання негативного відчуження – від себе, від інших людей, світу в цілому, реконструкція суб'єктивного образу світу і відбудова зв'язків дитини з власним «Я», іншими значущими-іншими, соціумом).

В основу даної моделі діяльності практичного психолога у дошкільному навчальному закладі покладено гуманістичні підходи до формування особистості, які ґрунтуються на засадах дитиноцентризму, а також сучасний погляд на проблему розвитку особистості як на розвиток синтетичний, психосоціальний, оскільки практично неможливо відокремити одне від іншого, позаяк онтогенез є цілісним процесом, у якому психічне та соціальне взаємно детерміновані й тісно між собою взаємодіють.

Ми вважаємо, що головною метою психологічної роботи з дошкільниками, які мають ті або інші порушення зору, повинне стати їхнє особистісне благополуччя. Тобто, психологічний супровід, як модель організації роботи практичного психолога має забезпечувати умови для психологічного благополуччя та повноцінного особистісного розвитку дошкільника в ситуаціях соціально-педагогічної взаємодії, які існують в межах дошкільного навчального закладу. Крім того, психологічний супровід передбачає своєчасне виявлення труднощів розвитку дитини й визначення умов та засобів їх корекції та профілактики.

В якості основних завдань психологічного супроводу можна виділити:

- створення умов для успішного особистісного зростання дитини в межах педагогічного середовища;
- участь у проектуванні «індивідуальної траєкторії» кожного дошкільника (прогнозування перспектив його особистісного розвитку);
- відстеження психолого-педагогічного та соціального статусу дитини, його динаміки упродовж усього терміну перебування в ДНЗ;
- вирішення конкретних психологічних проблем, що виникають в навчально-виховному процесі, формування готовності до пошуку варіантів конструктивного вирішення наявних проблем;
- надання психологічної допомоги усім учасникам навчально-виховного процесу, які мають проблеми психологічного, педагогічного та соціального характеру;
- встановлення діалогу між дітьми, їх батьками та близькими родичами, педагогами;
- формування адекватної поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях.
Як модель професійної діяльності практичного психолога, психологічний супровід має включати в себе наступні важливі положення:
- психолог повинен йти за природним розвитком дитини на даному віковому та соціокультурному етапі онтогенезу, спиратися на психологічні механізми розвитку дитини, бути при цьому і дослідником, і спостерігачем, і учасником процесу;
- створювати умови для самостійного креативного засвоєння дітьми з порушеннями зору системи стосунків зі світом людей і власним «Я»;
- психолог не змінює соціальне середовище, а лише допомагає дитині адаптуватись до його умов, створює сприятливі психологічні умови для особистісного розвитку дошкільника з особливими потребами;
- психолог впливає на дитину безпосередньо та опосередковано через педагогів та батьків;
- психологічні заняття є практичним втіленням ідеї про неперервний психологічний супровід дітей у певній соціальній ситуації розвитку;
- психологічний супровід реалізується в аспекті профілактики, діагностики, корекції та розвитку, психологічної освіти й консультування дітей та дорослих;
- аксіома психологічного супроводу – внутрішній світ дитини є самоцінним;
- формування змісту психологічного супроводу відбувається виходячи з досвіду учасників, вікових закономірностей розвитку, інтересів дітей та дорослих;
- індивідуальний досвід та активність в його накопиченні сприяють особистісному розвитку дітей та дорослих;
- діти та дорослі краще розуміють один одного, коли спільно вирішують значущі завдання;
- дошкільники, педагоги і батьки йдуть від конфронтації до порозуміння, якщо вони з повагою ставляться один до одного, мають право і навички самостійного вибору.
Головним принципом роботи практичного психолога у дошкільному навчальному закладі компенсуючого типу має бути індивідуальний підхід, який обов'язково включає:
- виявлення причин та визначення шляхів подолання різноманітних труднощів особистісного зростання дошкільника;
- виявлення інтересів, потенційних здібностей дитини з метою їх подальшого розвитку;
- пошук внутрішніх ресурсів клієнтів супроводу (усіх учасників соціальної взаємодії – дітей та дорослих) та опора на них;
- формування цілісної неповторної особистості протягом усього часу психологічного супроводу.
Крім того, робота практичного психолога, який працює на засадах психологічного супроводу, має спиратись на наступні принципи: принцип співбуття; принцип слідування за онтогенезом; принцип рефлексивності та саморегуляції; принцип неперервного моніторингового супроводу; принцип ранньої психологічної допомоги; принцип корекційно-компенсуючої спрямованості; принцип соціальної адаптації та інтеграції дитини в суспільство; принцип психологічного оптимізму.

Наша модель психологічного супроводу включає в свою структуру два важливі складники: психологічну підтримку та психологічну допомогу.

В цілому, психологічна підтримка заснована на вірі в природну здібність особистості долати життєві перешкоди при сприянні тих, кого вона вважає значущими для себе. Для того щоб підтримувати дитину дорослі самі повинні відчувати впевненість, вони не зможуть цього робити до тих пір, доки не навчаться адекватно сприймати себе й не досягнуть самоповаги і впевненості. Отже, психологічна підтримка, головним чином, покликана попереджувати виникнення психологічних проблем і конфліктів у сфері соціальної взаємодії та на шляху особистісного становлення дошкільника.

На відміну від психологічної підтримки, психологічна допомога – це різновид допомоги, яку надає психолог людині або групі людей в оптимізації психофізіологічних станів, поведінки, реалізації індивідуальної й особливо групової діяльності. Психологічна допомога включає: психодіагностику, психокорекцію, психологічне консультування тощо. Таким чином, психологічна допомога, на відміну від психологічної підтримки, покликана допомогти людині в нормалізації її психоемоційних станів, корекції Я-образу та соціальних установок щодо інших людей, у розв'язанні психологічних проблем та труднощів особистісного зростання, соціальної взаємодії.

Ці два компоненти психологічного супроводу перебувають у тісній неподільній єдності, взаємній детермінації та взаємовпливі.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, психологічна підтримка є одним із найважливіших чинників, який спроможний покращити взаємовідносини між дітьми-дошкільниками та дорослими (батьками і педагогами). Психологічна підтримка – це процес, в якому дорослий зосереджений на позитиві й перевагах дитини з метою підвищення її самооцінки, який допомагає дитині повірити у себе і свої здібності, який підтримує дитину при невдачах, та у її правильних діях.

Психологічна підтримка покликана передусім підтримувати природний процес особистісного розвитку дитини, її соціалізацію та індивідуалізацію й попереджувати, таким чином, виникнення психологічних проблем і конфліктів у сфері соціальної взаємодії та на шляху особистісного становлення дошкільника з особливими потребами. При недостатці або відсутності адекватної підтримки дитина відчуває розчарування у власних силах і схильна до негативної поведінки та вчинків.

На відміну від психологічної підтримки, психологічна допомога – це фахове сприяння психолога людині або групі людей в оптимізації психофізіологічних станів, поведінки, реалізації індивідуальної й особливо групової діяльності тощо.

На концептуальних засадах психологічної допомоги дошкільникам має ґрунтуватись зміст психокорекційної роботи, який базується на суб'єкт-суб'єктній схемі, або іншими словами – на основі міжсуб'єктної взаємодії у дідичних системах (дитина-дорослий) і (дитина-інша дитина) та в межах малої групи. Цей підхід передбачає активну участь дошкільників з особливими потребами в корекційному процесі, коли важливого значення набувають соціальні вміння (вміння соціальної взаємодії) – перцептивні, інтерактивні, комунікативні.

Вказаний підхід якнайповніше відповідає одному зі специфічних принципів навчання дітей з особливими потребами – його практичній та корекційній спрямованості. Соціальна взаємодія у цьому процесі постає одночасно змістом, формою і засобом психокорекційної роботи, що характеризується виникненням нових мотивів та цілей, оскільки реальне спілкування завжди являє собою складне поєднання перцептивних, інтерактивних та комунікативних аспектів, репродуктивних та продуктивних елементів.

Психолог, який узяв за основу своєї роботи модель психологічного супроводу, обов'язково повинен мати ґрунтовну психологічну освіту, а також:

- вміння ефективного спілкування (навички встановлювати контакт, висловлювати свої думки, почуття та

- емоції, навички емпатії тощо);
- навички нейтральної коректної поведінки у вирішенні конфліктних ситуацій та життєвих проблем;
- аналітичні, інтерпретаційні та технологічні вміння;
- добре знати й орієнтуватись у соціальній ситуації розвитку дошкільників з особливими потребами, враховувати її в своїй роботі;
- володіти навичками організації груп дітей та дорослих, брати до уваги особливості їх соціальної взаємодії;
- вміти вибудовувати та прогнозувати міжособистісні стосунки, попереджувати виникнення міжособистісних конфліктів.

Серед особистісних рис психолога важливого значення набувають упевненість у собі, повага до інших людей будь-якого статусу, оптимізм, креативність, комунікативність, здатність до кооперації, критичність мислення. Психолог має стати для дитини тим «дорослим», який допоможе їй на складному шляху особистісного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1983. – 367 с. – (Собр. соч. в 6 томах. – Т.5).
2. Кобыльченко В. В. Становление личности дошкольника в норме и при нарушениях зрения / В. В. Кобыльченко. – Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. – 540 с.
3. Кобыльченко В. В. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з порушеннями зору: монографія / В. В. Кобыльченко; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. – Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2015. – 205 с.

УДК 37.013.82:7(100)

В. В. Нестеренко

магістрант спеціальності

Спеціальна освіта

(Логопедія. Спеціальна психологія)

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, професор,

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПІЇ З КОРЕКЦІЙНОЮ МЕТОЮ

У статті висвітлено інформацію щодо можливостей використання арттерапії з корекційною метою.

В статті освещена информация о возможностях использования арттерапии с коррекционной целью.

The article provides information on the possibilities of using artheratics for correctional purposes.

Ключові слова: арттерапія, корекція, порушення мовлення, розвиток.

Ключевые слова: арттерапия, корекция, нарушение речи, развитие.

Keywords: art therapy, correction, speech impairment, development.

Постановка проблеми. Формування творчої особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на будь-які зміни у суспільстві є одним із пріоритетних завдань освітнього процесу. Одним із основних завдань особистісно зорієнтованої моделі виховання та навчання особистості є створення передумов для реалізації її природних нахилів і здібностей.

Оскільки умовах сучасного суспільства існує потреба у зростанні творчих ресурсів дитини, її творчій активності в усіх сферах навчально-виховного процесу; то проблема застосування арттерапії як додаткового засобу корекції порушень мовлення у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є особливо актуальною на сучасному етапі розвитку науки та практики корекційної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення, розвитку та застосування арттерапії розглядалися такими науковцями, як Л. Виготський,